

BİLGİ TOPLUMU SÜRECİNDE YENİDEN YAPILANAN KENTSEL MEKANI OKUMAK

Öğr.Gör. Elif KARAKURT
Uludağ Üniversitesi,Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu
ekarakurt@uludag.edu.tr

ÖZET

Küreselleşme süreçlerinin yoğun olarak hissedildiği 20. yüzyılda kentlerin, küresel makro-formda ve ulusal-devlet içinde konumları ve rolleri değişikliğe uğramıştır. Belirli bir ulus-devletin içinde yer alan ve söz konusu ulus devletin parçası olan kent tanımlamaları yerine tüm küre üzerinde nüfuz alanı oluşturabilen, bunun için de küre üzerindeki diğer kentlerle yarışan ve bu süreci hem etkileyen hem de ondan etkilenen kent tanımı ağırlık kazanmaktadır. Bu olgu “dünya kenti” kavramıyla ele alınmaktadır.

Küreselleşme süreçlerinde kentsel mekanda da değişimler gözlenmektedir. Kentsel mekanda farklı toplumsal kesimlerin oturma bölgeleri birbirlerinden ayrılmakta, aralarındaki duvarlar yükselmektedir. Yükselen duvarlarla toplumsal sınıflar arasındaki iletişim azalmakta; mekansal bölünme toplumsal bölünmeye etkide bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, dünya kenti, orta ve üst gelir grubu konut bölgeleri, ideal ev, mekansal bölünme

ABSTRACT

READING OF RECONSTRUCTING URBAN SPACE IN THE KNOWLEDGE SOCIETY PERIOD

The role and the situation of urbans have changed in the global macro-form and national-state in the 20th century in which the processes of globalization are felt densely. In stead of urban definations that exist in a certain national-state and belong to this national state, they now define an urban that competes with the other urbans on the globe and that is in an interaction with this process. The phenomenon is studied in the concept of “world city”

Changes have been observed in the urban space in the processes of globalization. People in different social classes separate their dwelling areas in the urban space and the walls between them are becoming higher and higher. Due to these walls the comunication among the social classes becoming less and the division in dwellings influences the division in society.

Keywords: Globalization, world city, dwelling areas of middle and upper income classes, ideal home, division in space

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte beliren yaşam tarzları, mekan oluşumları ve mekanı anlamlandırma süreçleri, günümüz toplumunda iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte farklı bir şekillenme sürecine girmişlerdir. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin bir uzantısı olarak zaman ve mekan algılamaları dolayısıyla dünyayı anlamlandırma süreçleri farklılaşmıştır. Bu durum kapitalist sistemin ana hedeflerinden birisi olan mekânın zaman aracılığıyla tahrip edilmesini dolayısıyla mekansal engellerin daha kolay aşılabilir hale dönüşmesini sağlamıştır. Fakat mekansal engellerin ortadan kalkması mekânın önemini azaltmamıştır, aksine mekansal engeller azaldıkça dünya mekânlarının neleri içerdiği ortaya çıkmıştır ve mekansal farklılıklara duyarlı hale gelmiştir. Bir mekânın yerel özellikleri, kültürü ve değerleri o yerin küre üzerinde rekabet yeteneğinin artmasını sağlayarak ve küre üzerindeki diğer mekânlara nazaran bir farklılık yaratılabilmektedir.

İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin bir uzantısı olan zaman ve mekan algılamalarındaki değişimin bir diğer boyutu kentsel mekân içinde yaşanmaktadır. Söz konusu süreç, kentlerin küre üzerindeki

konumları ve üstlendikleri fonksiyonları olduğu kadar kentsel mekanı da etkilemektedir ve kentsel mekanda da değişikliğe neden olmaktadır. Kişilerin teknolojik gelişmelerle birlikte mekansal engelleri çok daha rahat aşar hale gelmiş olmaları ile kent, gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akını ile karşı karşıya kalmıştır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte hızlı büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları ve hatta yirmi milyonları bulabilmektedir. Göçlerle birlikte kentsel mekan yeniden bir yapılanma sürecine girmiştir. Kentsel mekanın yeniden yapılanma süreci iki farklı boyutta cereyan etmektedir. Birincisi; kentsel mekanda farklı toplumsal kesimlerin oturma bölgeleri birbirlerinden ayrılmakta ve aralarındaki duvarlar yükselmektedir. Yükselen duvarlar ile toplumsal sınıflar arasındaki iletişim azalmakta ve mekansal bölünme toplumsal bölünmeye etkide bulunmaktadır. Diğeri ise; tüketim toplumu felsefesinin mimari ve kentsel tasarımı etkilemesidir. Günümüz kenti, sanayi dönemi kentinin bütüncül, uzun erimli ve rasyonel kent planlama anlayışından farklı bir şekilde yapılanmaktadır. Bilgi toplumunda kent, kişisel zevkler doğrultusunda daha küçük planlar halinde şekillenmektedir.

Çalışma iki ayrı bölümden oluşmaktadır; ilk olarak küresel süreçlerin etkisiyle kentin değişen anlamı ve küresel ekonomi içinde kentin yeri “dünya kenti” kavramı çerçevesinde irdelenecektir. İkinci olarak; kentsel mekanda sosyo-ekonomik açıdan farklı toplumsal grupların yaşam bölgelerinin (oturma bölgeleri, iş mekanları, eğlence mekanları, vb.) birbirinden neden ve hangi süreçlerle ayrıldığı olgusu, küresel süreçlerin ve teknolojik gelişmelerin etkileri bağlamında ele alınacaktır.

Kentsel mekandaki değişimleri anlayabilmek ve kentleri bu yönde yapılandırma çabaları iki açıdan önem taşımaktadır; ilk olarak söz konusu kentin küresel kentler ağında yer alması kolaylaşabilecek ve kentin içinde bulunduğu ulus-devlete önemli sosyo-ekonomik katkılar sağlayabilecektir. İkinci olarak; yerel yöneticiler kentsel mekandaki değişimleri doğru bir biçimde okuyabilirler ise kentteki tüm bireylere daha kaliteli bir yaşam sunabileceklerdir. İşte bu noktada Türkiye açısından küreselleşme süreçlerinin kentsel mekanda neden olduğu dönüşümleri anlamak önemlidir.

1. KÜRESELLEŞME YERELLEŞME ETKİLEŞİMİNDE KENTLERİN YÜKSELEN BİR DEĞER OLARAK ÖN PLANA ÇIKMASI VE “DÜNYA KENTİ” OLGUSU

1970’lerden bu yana akademik yazında kendisine bir yer edinmiş olan küreselleşme ve yerelleşme kavramları, kentin hem küre üzerinde hem de ulusal devlet sınırları içindeki konumunu, sahip olduğu rolü ve kentsel mekanda tanık olunan değişimleri ortaya çıkaran değişkenler arasında önemli bir yere sahiptir.

“Küreselleşme kavramının tanımlanmasında birbirinden oldukça farklı kullanımlar mevcuttur. Yapılan tanımlar sonsuz denecek kadar çoktur, değerlendirmeler ise iyi ile kötü arasındaki çizgiyi tümüyle dolduracak bir dağılım göstermektedir”(Türkbağ,2002:229). Küreselleşme toplumsal değişmeyi açıklayabilmede kullanılan temel kavramlardan biridir. “Toplumsal değişme, modernleşme sürecine bağlı olarak yaşanan değişimlerle şekillenmekte ve modernite döneminin sonuçlarına ilişkin tartışmalar küreselleşme kavramını gündeme getirmektedir”(Yetim, 2002:129). Küreselleşme konusunda önemli teorisyenlerden biri sayılan Giddens’a göre küreselleşme; “... geç modern dönem koşullarının yaşandığı, uzak yerlerin birbirleri ile ilişkilendirildiği, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır”(Giddens,1994:78). Küreselleşme yazınında ilk çalışmaları başlatan kişilerden birisi olan Robertson küreselleşmeyi Giddens’tan farklı bir biçimde ele alır. Robertson, analizlerinde küreselleşme süreçlerini irdelerken küreselleşme mi, küre-yerelleşme mi başlığını tercih etmektedir. Robertson, küreselleşme tanımlamasında; farklı kültürlerin birbirlerine göre konumlarını dikkate almaktadır. Genel olarak küreselleşme kavramı, “... dünya toplumlarının kapitalizmin endüstriyel genişlemesine ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak ekonomik, politik ve kültürel düzeyde çok yönlü olarak iç içe girdiği ve dünyanın bir ucunda oluşmakta olan olayların, kararların, çalışmaların ve etkinliklerin yöresel ve ulusal sınırlar ötesinde toplumları etkileyebilmesi olarak tanımlanmaktadır”(Sungur,1995:56).

Küreselleşme süreçlerinin yoğun olarak yaşandığı 21. yüzyılda, ulus devletler modern dönemlere ait anlamlarını ve fonksiyonlarını yitirmeye başlamışlardır. Önceki dönemde gelişmenin sürdürülmesini sağlayan ulus devletin artık bazı ekonomik konularda karar verici olmadığı ve ulus devletleri kapsayan dünya ekonomisine yönelik mevcut düzenlemelerin geçerliliklerinin de sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle ulus devletin meşrutiyeti sorgulanırken, ekonomik açıdan ana birim olarak yerel birimler, kentler ve bölgeler önem kazanmaktadır. (Eraydın,2001:368) Yeni şekillenmeye başlayan sistem içinde ekonominin motoru olarak kentler veya bölgeler ön plana çıkmaya başlamışlardır. Söz konusu yeniden yapılanma içerisinde kenti anlamlandırma süreçleri de değişikliğe uğramıştır: artık belirli bir ulus devlet içinde yer alan ve söz konusu ulus devletin bir parçası olan kent tanımlamaları yerine tüm küre üzerinde nüfuz alanı oluşturabilen ve bunun için küre üzerindeki diğer kentlerle sürekli bir yarış içinde olan ve bu süreci hem etkileyen hem de ondan etkilenen kent tanımı ağırlık kazanmaktadır. Kentler bu yarışta yer alarak küresel sermayeyi çekebilmek için gerekli alt yapıyı

oluşturmanın yanında yerel özelliklerini ve değerlerini ön plana çıkartarak farklılıklarını da vurgulamaktadırlar, bu da beraberinde küreselleşmenin diğer bir yüzü olan yerel kimliklerin tanınması ve kabul edilmesini içeren yerelleşme süreçlerinin önemini ortaya koymaktadır.

Ulus devletlerin görece olarak önemlerini yitirdikleri ve buna paralel olarak kentlerin ve bölgelerin ön plana çıktığı şeklindeki bir düşüncenin tüm mekanlarda ve zamanlarda geçerli olduğu kabul edilemez. Çok hızlı dönüşümlerin yaşandığı günümüz toplumunda küreselleşme tüm mekan ve zamanlarda kendiliğinden gerçekleşecek doğal bir sonuç değildir. Bu süreçte yer alabilmek için kentlerin ve bölgelerin çeşitli girişimlerde bulunmaları gereklidir. Çünkü küreselleşme sürecinde sadece bazı kentler ön plana çıkarak cazibe noktası olurken bazıları ise önemsizleşmekte, terk edilerek yoksulluğa mahkum edilmektedir. Ulus devlet sınırlarının yok olması nedeniyle bazı kentlerin konumlarının değiştiği ve bu nedenle görece önemlerini kaybederek çöküş gösterdikleri, kendilerini yenileyemeyen eski sanayi kentlerinin ve hızlı ulaşım-iletişim altyapısına ayak uyduramayan merkezlerin ise yeni koşullara uyum sağlayamadığı görülmektedir. Tüm bu gelişmeler, kendilerini yenileyemeyen eski sanayi kentlerinin küresel ilişkiler ağının dışında kalmaları ve dolayısıyla bu ilişkiler ağının ortaya çıkardığı refahtan pay alamaması sonucunu doğurmaktadır. Bu noktada “yarışan kentler” kavramı ön plana çıkmaktadır. Bu süreçten dışlanmamak ve diğerlerin önüne geçebilmek adına kentler ve bölgeler birbirleriyle sürekli bir yarış halindedirler. “Gerçekte ulus devletler gibi kentler de yarışmazlar; rekabet gücü buralarda yer alan firmalar ve bireylerle gerçekleşir. Bu nedenle kentleri oluşturan birimlerin ortak bir strateji ve sinerji etkileri yaratabilecekleri ortamı oluşturmak için düzenleme mekanizmalarına ihtiyaç vardır” (Eraydın,2001:371). Söz konusu mekanizmaların oluşturulması bile her zaman için yeterli değildir. Dünyanın tüm bölgelerinde global sermayeyi kendisine çekebilecek maddi koşullara sahip sayısız kent olabilir. Fakat bunların hangisinin başarılı olacağı; bu kentlerde yaşayan yöneticilerin, sermaye sahiplerinin, sivil toplum kuruluşlarının, halkın ve nihayetinde merkezi devletin sergileyecekleri işbirliğine bağlı olarak şekillenecektir.

“Küreselleşme sürecinde kentler etkili oldukları bölgelere göre hiyerarşik bir yapılanma içinde yer alırlar. En geniş düzlemde etkili olan kentler, kentsel hiyerarşi sisteminin tepesine oturarak gücün üretildiği yer konumuna sahip olurlar. Kentler arası hiyerarşide konumsal ve ekonomik açılarından üst noktada bulunan kentler dünya düzeyinde gerçekleşen bir kontrol sürecinde işlev görmektedir. Sektörel istihdam yapıları, nüfusları, mekansal dağılımları bu global işlev çerçevesinde anlaşılabilir.”(Aslanoğlu,1998:113). Kentlerin önemsizleşerek yoksulluğa mahkum olmama adına söz konusu bu hiyerarşik yapılanma içerisinde yer alabilmeleri onlar için oldukça önemlidir.

Kentsel hiyerarşi sisteminin en üst noktalarında yer alarak, küre üzerinde en geniş düzlemde etkili olan kentler “dünya kenti” olarak adlandırılmaktadır. Dünya kenti kavramı ilk olarak Friedman tarafından geliştirilmiştir. Friedman’a göre; kentin dünya ekonomisine eklemlenme biçimi ve bu süreçteki mekansal fonksiyonlar kentte oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir, kentte meydana gelen söz konusu yapısal değişiklikler de küre üzerindeki kentler arasında hiyerarşik ilişkilerin oluşmasına neden olmaktadır. Kentsel hiyerarşi sisteminde yer alan kentlerin sayısı oldukça azdır. Bu kentlerin küresel kent veya dünya kenti seçilmelerini sağlayıcı temel kriterler şunlardır; (http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=163) (08.06.2004)

- Sermayenin ve üretimin kontrol edildiği merkezler olmaları,
- Üretime ilişkin buluş ve teknolojilerin geliştirildiği merkezler olmaları,
- Bilgi akış sisteminde uzmanlaşmış organizasyonel yapıya sahip merkezler olmaları,
- İmalat sektörünün önemli bir kısmının desantrilize edildiği, onun yerini dünya ölçeğinde iş yapan firmaların, dünya ekonomisine etki eden borsaların, haberleşme, emlak, pazarlama ve sigorta şirketlerinin aldığı merkezler olmaları,
- Finans kurumlarının, uluslararası organizasyonların, önemli üretim faaliyetlerinin ve çok uluslu şirketlerin yönetim birimlerinin yoğunlaştığı merkezler olmaları,
- Ulaşım açısından önemli üstünlüklere sahip merkezler olmaları,
- Bütünsel kapitalist güç ilişkilerinin ve buna bağlı olarak ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin kontrol edildiği merkezler olmalarıdır.

Günümüzde küre üzerinde bu özelliklere sahip kentler arasında ilk sırada, New York, Londra ve Tokyo gelmektedir. Frankfurt, Zürih, Amsterdam, Chicago, Los Angeles, Sidney, Hong Kong gibi kentler ise bir alt kademe yer alan stratejik kentler(veya uluslararasılaşmış kentler*) olarak tanımlanmaktadır.

*Fuat Ercan, küre üzerindeki birçok kentin dünya kenti olarak kabul edilemeyeceği, New York, Londra ve Tokyo dışındaki birçok önemli kentin uluslararasılaşmış kent olduğunu vurgulamaktadır. Dünya kenti ve uluslararasılaşmış kent ayrımını ise, gücün üretildiği yer ve gücün içinden geçtiği yerler olarak ifade etmiştir. (Ercan.,1996:67)

2. KENTSEL MEKANIN GÖRÜNÜMÜ

Küresel ve yerel süreçler, kentlerin konumları ve üstlendikleri fonksiyonları olduğu kadar kentsel mekanda da değişikliğe neden olmaktadır. Kentler 20. yüzyılın başlarında sanayi devriminin başlattığı ivmeyle aldıkları göçlerden farklı olarak; günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yaşanan gelişmelerin mekansal engelleri çok daha rahat aşılabılır hale getirmesi neticesinde gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmışlardır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte hızla büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları ve hatta yirmi milyonları bulabilmektedir.

Göçlerle birlikte kentsel mekan yeniden şekillenme sürecine girmiştir. Hızlı nüfus artışıyla önceki dönemlerden daha farklı bir şekilde yeniden yapılanan kentlerde ilk dikkat çeken nokta; kentleri bu süreçler içinde belirli tek bir tip altına alarak ıslah etme, düzenleme fikrinin yok olmasıdır. Modern dönemlere ait olan kentsel mekanın kötü yönlerinin törpülenerek iyileştirilmesi anlayışı ortadan kalkmıştır. Modern kent planlama anlayışı günümüz kentinde yerini postmodern kent tasarımına bırakmıştır. Bu anlayış çerçevesinde kent kişisel zevkler doğrultusunda daha küçük planlar çerçevesinde şekillenmeye başlanmıştır. Küçük planlar ile kişisel zevkler doğrultusunda şekillenen kentsel mekanlar ise birbirinden çok farklı bir şekilde yapılanmaktadır.

Tikel isteklerin yarattığı baskıyla kentsel mekan yeniden şekillenirken diğer yandan da parçalanmaktadır; mekanın parçalanması ile birlikte aynı kent içinde yaşayan bireyler de birbirlerinden uzaklaşmaktadır. Kişilerin yaşam mekanlarının ayrılması, farklı toplumsal grupların birbirleriyle olan iletişimlerinin azalması sonucunu doğurmaktadır. Neticede bölgeler arasında farklılıklar büyümektedir ve hatlar sertleşmektedir. (Marcuse ve diğerleri,2000:250) Böylece kişilerin yaşamları, özel zevkleriyle şekillenmiş mekanlar içinde devam eder; bu durum oturma bölgelerinde, iş yaşamlarında, eğlence mekanlarında yani kişilerin gündelik yaşamlarının geçtiği tüm mekanlarda gözlemlenebilir bir durum haline gelir. Kişilerin yaşamlarının geçtiği mekanlar arasındaki duvarların yükselmesi toplum içindeki parçalanmayı da beraberinde getirir; fakat mekansal bölünmeler toplumsal bölünmelerin direkt olarak sorumluları değildir, yalnızca toplumsal bölünmelerin yaratımına yardımcı olurlar. Kentin çeşitli bölgelere ayrılması, gündelik yaşamın gerekliliklerinin bu bölgeler içinde giderilmesi ve toplumsal sınıflar arasında duvarların yükselmesi sadece küreselleşme dönemleri içinde gözlemlenen bir olgu değildir;sanayi öncesi kentinde toplumsal sınıfların oturma bölgeleri arasındaki keskin hatların varlığı bunun açık göstergesidir.Günümüz kenti ile sanayi öncesi kentleri arasındaki fark, sanayi öncesi dönemde kentteki mekansal bölünme daha çok din veya ırk temeline bağlı kalırken günümüz kentinde mekansal bölünmeye neden olan temel unsur sosyo-ekonomik etmenlerdir.

Küresel süreçlerin etkilerinin yoğunlaştığı 21. yüzyıl kentinin geçmiş dönem kentlerinden bir diğer farkı; ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte zaman ve mekan algılamalarının değişimi neticesinde kent mekanının sınırlarının belirginliğini kaybetmesidir. Kentler yersiz-yurtsuzlaştırılmış enformasyona ve imaj akışının hiper alanında bulunmaktadır. Günümüzün sanal kenti gerçek zamanda ama gerçek olmayan alanda bulunmaktadır. Kent artık coğrafi bir kendilik değildir; bugünün telekomünikasyon ağıyla kent her yerdedir, dünya-kentidir. Kent küresel ölçüğe taşınmıştır. Yerel bütünlüğü parçalanmıştır. Olmayan yer haline gelmiştir. Gelişen teknolojiyle birlikte artık kent mekanında yaşamaya gerek yoktur, gelişen yol yapım süreçleri ve araç teknolojisindeki gelişmeler ile kent içinde yaşamaya gerek kalmamıştır, böylece bireylerin kent dışında olan mekanlara yerleşmeleriyle altkentleşme (banliyöleşme) süreçleri hızlanmıştır. “Kentsel modellerin dönüşümünde teknolojinin oynadığı rol tartışılmaz bir nitelik taşır. Toplu ulaşım, metropolün farklı alanlarını ve faaliyetlerini bütünleştirmekte, içsel dalgalanmaları katlanabilir bir zaman/meکان ilişkisine göre ayırmaktadır. Otomobil, kentsel yayılmaya katkıda bulunarak bütün bölgeye yayılan bireysel konut alanlarının oluşmasına ve bunların çeşitli işlevsel alanlara hızlı taşıt yollarıyla bağlanmasına yol açmıştır”(Castell,1997:40).

İletişim teknolojisindeki ilerlemelerle kişiler dünyanın herhangi bir yerinde olsalar bile tüm dünya ile aynı anda herhangi bir konu hakkında bilgi sahibi olabilirler ve iletişim kurabilirler, böylece kent mekanında yaşama zorunluluğu ortadan kalkmıştır ve kentin sınırları belirsiz hale gelmiştir. Sonuç olarak, mekan ve teknolojinin bu şekilde bir araya gelişi, belirli bir toplumsal yapının bütünü ile yeni kentsel biçimlenme arasındaki sıkı eklemlenmenin ilk maddi görüntüsüdür.

2.1. KENTSEL YERLEŞİM ALANLARI

Küreselleşme ve yerelleşme döneminde, dünya ölçeğinde kentler kendi aralarında küresel ekonomiye yön verme anlamında ayrımlaşırken kendi içlerinde de çeşitli bölünmelere uğramaktadırlar. Küreselleşme ile birlikte kentler ve bölgeler arasında oluşan eşitsizlikler kent içi mekanlarda da kendini göstermektedir. Hiyerarşi ve dolayısıyla eşitsizlik ilişkileri sadece mekanların birbirlerine göre ilişkilerinde açığa çıkmamakta, ayrıca ‘zaman-mekan sıkışması’ olarak tanımlanan süreçte aynı mekan üzerinde yaşayanlar açısından da güç ilişkileri

belirleyici durumdadır. (Ercan,2000:225) D.Massey bu durumu “güç geometrisi” olarak adlandırmaktadır. Bu kavramlaştırmaya göre, farklı sosyal grup ve bireylerin alışkanlık mekanları ile bağlantı kurma biçimleri farklı biçimde gerçekleşmektedir. “Güç ilişkilerine bağlı olarak bazıları zaman-mekan sıkışmasının olanaklarını çok iyi kullanırken, bazıları zaman-mekan sıkışmasından olumsuz etkilenmekte, bu sıkışmanın esiri olmaktadır” (Ercan,2000:226). “Yaşadığımız kentte kalemle çizilmemiş, görünmez bir sınır başka insanları sizlerden ayırmaktadır. Ne denli kolay aşılabilir görünse de bu sınırların aşılmadığının, aşılamadığının en büyük kanıtı da gündelik yaşamın ta kendisidir”(Işık,1994:64). Kentteki görünmeyen duvarlar nedeniyle teknolojinin sağladığı olanaklarla dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen olaylardan anında haberdar olan birey hemen yanı başında yaşananlardan uzakta kalabilmektedir. Bu anlamda, kültürel farklılıkların toplumlar arasında daha ziyade toplumlar içinde bulunabileceği savı geçerlilik kazanmaktadır. “21. yüzyılın metropolleri, toplumsal sınıflar arasında gözlenen bu ayrımlar ve uzaklıklar nedeniyle Fainstein tarafından “bölünmüş şehir” ve Castells ve Mollenkoft tarafından ise, “ikili şehir” olarak resmedilmektedir”(Short ve diğerleri,1996:56-57).

Kentlere yönelik olarak yoğun bir şekilde gerçekleşen insan akışı, kentsel mekanın bu parçalanmışlığının açıklanmasında en önemli faktörlerin başında yer almaktadır. Göçlerle birlikte kentte bilinmeyen olgusu giderek artmıştır. Bu bilinmeyen olgusu ise insanları korkutarak kamusal alandan çekilmelerine ve özel yaşamın yüceltilmesine neden olmuştur. Sennett’in “Kamusal İnsanın Çöküşü”adlı kitabında belirttiği gibi; kentler insanlarla doldukça bu insanlar birbirleriyle işlevsel bağlarını yitirmeye başladılar. “Bu yoğun insan akını ile kentsel yaşam gittikçe renksizleşmekte ve nihayet kamusal alan ortadan kaybolmaktadır”(Sennett,1996:176). Bilinmeyenin verdiği korkuyla yükselen özel yaşam anlayışı sonucunda insanlar bu çilgin kalabalıktan uzaklaşarak kendilerini güvenli mekanlara hapsedmişlerdir. Özellikle günümüz postmodern kentinde bireyler bu bilinmeyene karşı korku nedeniyle kentten kaçarak kent dışındaki güvenlik sistemleriyle donatılmış mekanlar yaratma yarışına girmişlerdir. Bir zamanlar kentin kurulmasına neden olan korkuların yerini, çağımızda genel olarak ‘kentsel korkular’ almıştır; ‘içerideki düşman’a ilişkin korkular. “Bu tür korku bir bütün olarak, kolektif mülkiyet ve bireysel güvenliğin kolektif teminatı olarak kentin bütünlüğü ve güvenliğinden çok, kentin içinde kişinin kendi yuvasının yalıtılmışlığı ve güvenliğiyle ilgilenir. Bir zamanlar kentin etrafını saran duvarlar çok farklı yönlerde kenti boydan boya içeriden bölmektedir. Kontrol altındaki bölgeler, belli kişilerin girişine izin verilen sıkı koruma altında kamusal mekanlar, kapılarda baştan aşağıya silahlı bekçiler ve elektronik olarak işleyen kapılar, bütün bunlar kentin kapılarının altında pusuya yatmış yabancı ordular yada yol çeteleri, çapulcular ve büyük oranda bilinmeyen ötekilerden çok istenmeyen hemşeriye karşı alınmış önlemlerdir” (Sennett:1996:176). Böylece kente/kentliliğe ait ortak paylaşımlar miadını doldurmuşlardır.

Orta ve üst gelir grupları yerleşim bölgelerinin kentin geri kalanından ayrılmasına etki eden bir diğer unsur ise, tüketim toplumu felsefesi çerçevesinde iletişim olanaklarının yaygınlaşmasıyla kişilere bir “ev” düşletilmiş olmasıdır. Televizyonlardaki, gazetelerdeki ve dergilerdeki ilanlarda, yayımlanan broşürlerde kentin keşmekeşinden uzak, tertemiz, geniş, huzur dolu bir ortam yaratılmıştır. Artık sadece bir ev değil aynı zamanda bir yaşam tarzı pazarlanan reklamlar oldukça sık rastlanır olmuştur. “Görüntüler piyasasında üretilen “idealinizdeki ev” mitolojisinin İstanbul’un apartman yaşamına alışkın üst ve orta sınıfları için en kışkırtıcı yönü, kentin dağınıklığından, kalabalıklığından, pislikten, trafikten uzak, steril sosyal mekanlarda, homojen bir yaşama biçimi oldu. İdealinizdeki ev görüntüleri, kentin içinde apartman yaşamının ne denli sağlıklı olduğunu ortaya koydu, yepyeni bir dizi özlem oluşturdu”(Öncü,1999:30). Reklamlar aracılığıyla yaratılan bu ‘ideal ev’ kurgusu orta ve üst sınıfın kenti terk ederek kent etrafında oluşturulan ‘adacıklara’ taşınmalarının nedenlerinden birisi olmuştur ve bu da kentsel mekansal ayrılaşma yolunda önemli adımlardan birisi olmuştur.

Mekansal ayrılaşmanın kent mekanına yansımaları, Amerika ve Avrupa ülkelerinde geçmişi daha ileri tarihlere dayanan altkentleşme (banliyöleşme) olgusu ile belirgin hale gelmiştir. “Banliyö”, sözcüğünün kökeni ‘kent kontrolü altında’ anlamına gelen Latince *sub urbe* terimine aittir. Banliyöler konforları ve geçimleri için kent merkezlerine bağımlı olan küçük konut semtleri olarak tariflenir”(Giddens,2000:512).

Altkentleşme olgusu, kentleşme teorileri arasında önemli bir yere sahiptir. Kent kuramları içinde altkentleşme olgusunu ele alanlardan ilki ‘Kentsel Ekolojik Kuram’dır. Bu kuram modern sanayi kentinde, kentsel büyüme ve kentsel ayrılaşma sorununu ele almaktadır. Kentsel Ekolojik Kuram içinde yer alan Homer Hoyt’un “Dilimler Kuramı”, orta ve üst gelir gruplarının kentsel mekan içinde kendilerine yer seçmelerini açıklaması bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir. “Dilimler Kuramı, oturma bölgelerinin iç yapısı ile ilgilidir. Buna göre, şehirlerin büyümesi ana ulaşım kanalları boyunca ve şehrin bu oluşuma en az direnç gösteren yönlerde, fakat yine çemberin merkezinden (kent merkezi) çevresine doğru uzayan dilimler biçiminde olacaktır”(Keleş,1972:7). Hoyt’a göre orta ve üst gelir grubu banliyölerinin kentsel mekanda kendilerine yer bulmaları; kent mekanı içinde daha önceden yapılmış olan yüksek kaliteli konutların gelişme çizgileri

doğrultusunda, ana ulaşım kanalları boyunca şehrin bu oluşumlara en az direnç gösteren bölgelerinde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda kent genellikle yüksek standartlı oturma bölgeleri yönünde gelişir. (Ertürk,1997:101)

Altkentleşme olgusunun neden ve hangi süreçlerde meydana geldiği de hala önemli bir tartışma konusudur. Bu tartışmalar arasında Castells'in kentsel sistemin temel işlevinin tüketim süreçleri olduğu ön kabulü ile kentsel değişmeyi sosyo-mekansal mekanizmalarla açıklaması ve Harvey'in kentleşme süreçlerinin sanayi sermayesinin ürünlerine olan talebin artırılmasından kaynaklandığı yönündeki düşünceleri belirleyicidir. Castells; kentsel değişmeyi sosyo-mekansal mekanizmalarla açıklarken kullandığı iki kavram vardır;metropolitenleşme ve altkentleşme. "Metropolitenleşme, nüfus ve kentsel sermayenin mekanda yoğunlaşmasıdır. Söz konusu yoğunlaşma, üretim araçları, işgücü, tüketim ve kurumsallaşmanın bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Altkentleşme süreci ise; sanayi birimlerinin ve iş alanlarının merkezden uzaklaşmasıyla orta sınıf ve kalifiye işçilerin hareketliliği ile gerçekleşmiştir. Bu durum %90'ını kamu harcamalarıyla yapılan otoyol inşaatları ile desteklenmiştir"(Arslanoğlu,1998:64).

Harvey ise, kentsel mekandaki değişim süreçlerini kapitalist üretim ilişkileri bağlamında incelemiştir. Kapitalizmin doğası gereği fazla üretim nedeniyle bir krize girdiğini ve bunun aşırı birikimle sonuçlanması neticesinde kar oranlarında düşüşün yaşandığını belirten Harvey; buna çözüm olarak sermayenin ikincil döngülerinin işletilmesini önermektedir. "Sermayenin ikincil döngülerine yapılan yatırımlar, inşa edilmiş çevreye diğer değişle kentsel alana yapılan yatırımlardır. Fabrikalara, bürolara, konuta yapılan yatırımlar üretim ve tüketim için fiziksel çevre yaratılması açısından önemlidir"(Arslanoğlu,1998:64). Aşırı birikim nedeniyle bunalıma giren kapitalist sistemin bu krizden çıkabilmesi için, altkentleşme teşvik edilmektedir. Yeni yapılanan altkentlerde inşaat sektöründe yapılan yatırımlar ve bu bölgede konut almak isteyen kişilere sağlanan ödeme kolaylıkları ile ikincil döngüler çalıştırılmaktadır.

2.2. ORTA VE ÜST GELİR GRUBU KONUT ALANLARI

Küresel süreçlerle birlikte kente yönelen yoğun göçlerden sonra kamusal alanı terk eden ve kendi kabuklarına çekilerek özel yaşamı yücelten orta ve üst gelir grupları, kentin negatif yanlarından uzak ama kente yakın olan bölgelerde oluşturulmuş yaşam alanlarına taşınma arzusu içindedirler. Bu kişiler benzer toplumsal yapıya sahip, homojen grupların oluşturduğu yerleşim alanlarında yaşamayı tercih etmektedirler. Böylece insanların, kendileri gibi olan diğer insanlarla aynı yeri paylaşıyor olmaları kendilerini daha güvenli hissetmelerini sağlamıştır. İçinde barınılan evlerin özellikleri kadar yaşanılan yöre ve bu yörede yaşayan komşulara da verilen önem doğrultusunda yaşam alanları satın alınmaktadır. Orta ve üst gelir gruplarının geliştirdikleri bu tavırların bir cemaat tavrına benzediği, daha doğrusu Young'un tanımladığı biçimiyle "cemaatleşme arzusunu" yansıttığı söylenebilir. "Young cemaatleşme arzusunu, aralarındaki ortak değerlere gönderme yapan homojen bir grubun, diğer gruplar tarafından, onun kendisini anladığı gibi anlaşılma çabası olarak açıklıyor"(Işık ve diğerleri,2001:142). Orta ve üst gelir gruplarının kent merkezinden kent dışındaki yeni yerleşim bölgelerine doğru bu düşüncelerle yönelmeleri; toplumsal sınıflar arasındaki var olan bölünmenin, mekansal ayrılaşma ile daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur.

Üst ve orta gelir gruplarının kentin kaosundan kaçtıklarını fark eden inşaat şirketleri, kent merkezinin dışında bulunan bölgelere bu kişilerin her türlü ihtiyaçlarını giderecek siteler inşa etmeye başlamışlardır. Banliyöleşme (altkentleşme) süreci çok hızlı bir gelişim çizgisine sahiptir. "Metropoliten alanların banliyö bölgeleri, kent merkezinden daha hızlı bir şekilde büyümektedir. Gerçekte, bir banliyö nüfusunun önemli bir bölümünü kent merkezinden direkt olarak temin etmektedir"(Short,1996:160).

Herbert J. Gans, banliyöleşmenin (altkentleşmenin) yoğunlaşmasıyla birlikte banliyölerin kent içi konutlardan farkını şu şekilde resmetmiştir; (Gans,1970:162)

- Banliyöler daha çok yatakhaneye benzer,
- Banliyöler toplu taşıma, yaya trafiği ve daha fazla özel araç için dizayn edilmiş oldukları için şehir merkezindeki oturma bölgelerinden daha modern ve yenidirler,
- Banliyöler daha çok çekirdek aile yapısına sahiptirler.
- Banliyölerin nüfusu sosyo-ekonomik etmenler açısından daha homojendir.
- Burada yaşayan kişiler genel olarak evlidirler, yüksek gelire sahiptirler ve daha çok beyaz yakalı işlerde çalışmaktadırlar.

"Banliyöleşme süreçlerinin hızlanmasıyla kentsel mekandan ayrılarak kentsel yaşama mekanların ayrılaşmasına neden olan orta ve üst gelir grupları arasında da özellikle 1980 sonrası dönemde toplum içindeki farklılaşma dinamiklerinin hızlanmasıyla birlikte çok bariz bir ayrılaşma yaşanmış ve bu kesimlerin kentteki yaşama mekanları hızla birbirinden ayrılmıştır"(Işık ve diğerleri,2001:131). Bu anlamda Herbert Gans'ın banliyöleri yatakhaneye benzeterek tarifleyen kurgusu, bugün daha çok orta gelir grubu banliyöleri için

geçerliliğe sahiptir. Orta gelir grubundaki kişiler kentin karmaşası çekilmez hale geldiğinde bundan kurtulabilmek için konut kooperatifleri tarafından kentin dışına inşa edilen apartman tipi sitelere kaçmışlardır. Orta gelir gruplarının kent dışındaki yaşama bölgeleri, genellikle büyük ve bakımlı sitelerde daha geniş ve konforlu konutlarla ile, otopark, çocuk parkı, küçük bir market ve yürüyüş parkurlarından oluşmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan kişiler için bunların yanında en önemlisi kent ile kesintisiz bağlantıyı sağlayan ulaşım ağının varlığıdır.

Her geçen gün daha da kalabalıklaşan ve bunun getirdiği olumsuzluklardan kaçmak amacıyla oluşturulmuş üst gelir grupları konut bölgelerinin orta gelir grubu konut bölgelerinden belki de en önemli farkı; konut yapımında daha çok kaliteye, konfora, görselliğe dikkat çekilerek albenisinin artırılmasıdır. “Çünkü yapılar karşıladıkları işlevlerin yanı sıra kendilerini yaptırın kişilerin gücünü, varlığını, düşünce ve inanışlarını, duygu ve dünya görüşlerini, bilgi ve becerilerini yansıtan araçlardır, çoğu kez de onların bu işlevleri önde tutulmuş, tasarımları bu yönde ağırlık verilerek yapılmıştır”(Alsaç,1993:70). Üst gelir grubu yerleşkelerinde sadece bir ev değil aynı zamanda bir yaşam tarzı satın alınmaktadır. Var olan örneklere bakıldığında inşa edilen bu siteler, buradan hiç çıkmadan her türlü ihtiyacın giderilebilmesine olanak sağlayacak şekildedir. Site içerisinde site sakinlerinin spor yapma ihtiyaçlarına yönelik yürüme parkurları, tenis kortları,golf sahaları, vb. imkanlar sağlanmıştır. Site içerisinde restoranlar, bar, kafeterya, sinema gibi aktiviteler için uygun yerler ve hatta bazılarında site sakinlerinin çocuklarının gidebileceği okullar bulunmaktadır. İşlerine gitme gerekçesiyle kente gidenler dışında bu yörelerde yaşayan kişiler şehre hiç inmeden kendileri gibi olan komşularıyla günlük yaşamlarını devam ettirebilirler. “Bu bölgelerde konut edinen kişiler salt şu kadar metrekarelik bir gayrimenkul edinmekten öteye onunla birlikte elle tutulamayan, gözle görülemeyen bir katma değeri de satın alırlar. Bu katma değer, bu mekanların sahiplerine sunmuş olduğu ayrıcalıklar dünyasıdır.”(Bali,1999:37). Böylesi ayrıcalıklar dünyasında yaşamının maliyetini çok az sayıda kişi karşılayabilmektedir. Bu bölgelerde yaşayabilmenin ilk koşulu, burada yaşamının maddi açıdan maliyetini karşılayabilmektir; ikinci olarak ise sitede oturan diğer kişilerin onayını almaktır. Çünkü bu bölgede sadece bir ev almayı aynı zamanda bir yaşam tarzı alan kişiler belirli bir eğitim seviyesine, belirli bir kültüre sahip komşuları da almaktadır. Bu nedenle bu bölgede oturan kişiler kendi komşularını belirleyebilme hakkına sahiplerdir.

“Kentteki eşitsizliğin artması ile kentsel dokunun artan ölçüde kırılmalık kazanması, kentin cennetinde yaşayanları sahip oldukları lüks yaşam biçimini korumak için güvenlik harcamalarını arttırmaya yöneltmiştir. Kentte, özellikle işlerin yoğunlaştığı merkezi iş alanları ile yeni gelişen zenginlerin oluşturduğu konut mekanları *koruma mekanları* olarak önem kazanmıştır. Özellikle kentin sınırlarında oluşan yüksek sınıflara ait yeni kentsel mekanlar birer kale niteliğine bürünmüş, bu küçük kentlere özel yollar yapılmış, etrafı duvarlarla çevrilmiş ve silahlı güvenlik sistemleri oluşturulmuştur”(Ercan,1996:76).

Kentin geri kalanından keskin çizgilerle ayrılan ve bazı ayrıcalıklara sahip kişilerin girebilecekleri yerleşim bölgeleri, bu özellikleri nedeniyle gettolara benzemektedirler. “Ancak son yıllarda kent içindeki toplumsal ayrımlaşmalara ilişkin yazında zenginlerin oluşturdukları bu yerleşimleri klasik yoksul kesim gettolardan ayırmak üzere ‘enclave’ terimi önerilmektedir. ‘Enclave’ terimi, kendi aralarında homojen özelliklere sahip bir grubun; ekonomik, toplumsal, politik ve/veya kültürel koşulları iyileştirmek üzere belirli bir mekanda bir araya geldiği durumlar için kullanılmaktadır”(Işık ve diğerleri,2001:47). Üst gelir grubu yapılarında gettolaşmayı bir paranoya haline getirme olayı gittikçe artan bir eğilime sahiptir. “İnşaat paranoyası, çalışmasında Steven Flusty, metropol bölgeler için yeni bir alanda, yani ‘yasaklı mekanlar’ yaratma alanında , çılgın bir inşaat patlamasından söz eder: durdurmak ve püskürtmek yada muhtemel sahiplerini ayıklamak üzere tasarlanmış mekanlar. Bu mekanlar, ‘kaygan mekan’, yani kıvrımlı sonu gelmez ya da bulunması imkansız yollarla erişilemeyen mekanlardır”(Bauman,1999:28).

2.3. ALT GELİR GRUBU KONUT ALANLARI

Kentleşme yazınında alt gelir gruplarının yaşadığı, fiziksel açıdan yıpranmış binaların bulunduğu ve kentsel çevre kalitesinin düşük olduğu konut bölgeleri “kentsel çöküntü bölgeleri” olarak adlandırılmaktadır. “Çöküntü bölgesi, kent merkezinde konut ve iş alanları arasında yer alan, fiziksel olarak sağlıksız koşullara sahip, yüksek yoğunlukta toplumun genelinden izole edilmiş insanların ve davranış tiplerinin gözlemlendiği kentsel mekan olarak tanımlanmaktadır”(Arslanoğlu,1990:3). Kentleşme çalışmalarında çöküntü bölgelerinin oluşumunu farklı açılardan ele alan kuramlar mevcuttur. Bu kuramlar arasında “kentsel ekolojik kuram” oldukça önemli bir yere sahiptir. Çöküntü bölgelerinin varlığı ilk kez söz konusu kuram içinde saptanmıştır. Kentsel ekolojik kuram çöküntü bölgelerinin oluşumunu; sanayileşmenin etkisiyle kente yönelen göçler neticesinde kent nüfusunun artması ve bunun sonucunda da kent dışındaki görece olarak daha ucuz arsalarda itibarlı konut alanlarının inşa

edilmesi arasında bağ kurarak açıklamaktadır. Yani kentsel ekolojik kurama göre, kentsel çöküntü bölgelerinin oluşumu ile altkentleşme süreçleri arasında etkileşimsel bir bağ bulunmaktadır.

Sanayileşmenin etkisiyle kente yönelen göçler neticesinde kent merkezinde nüfus yoğunluğunun yükselmesi ve bilinmeyen unsurunun artmasıyla birlikte orta ve üst gelir grupları kent merkezlerindeki konutlarını bırakarak kent dışında görece olarak daha ucuz arsalarda inşa edilmiş itibarlı konut bölgelerine taşınmışlardır. Bu altkentleşme(banliyöleşme) sürecidir.

Altkentleşme süreci devam ederken eş anlı olarak kent merkezindeki ve merkezi iş bölgelerinin yakınındaki konut alanları giderek yıpranmaktadır. Bu alanda konut sahibi olanlar yeni gelişme bölgeleri olan kent dışındaki sitelere taşınmaya başlamışlardır. Ancak konutlarını yeni gelişmelere kadar ellerinde tutma eğiliminde olmuşlardır. Bu durum fiziksel yapının giderek eskidiği, kiraların düştüğü bir bölge yaratmıştır. Söz konusu bölgede onarım ve bakım faaliyetleri yapılmamaktadır. Bunun yanı sıra fiziksel eskime ve bozulma da sürmektedir. Bununla birlikte tezat bir biçimde bölgedeki arazi rantları bölge sakinlerinin ödeyebilme imkanlarının çok üzerindedir. Ancak arazi rantların yüksekliğinin tersine kiralar düşüktür. Konutların eski ve bakımsız oluşu, bu düşüklüğün temel nedenidir. Kentlerin en düşük gelirli grupları, sosyal ve ekonomik yönden kaybedenler burada yaşamaya başlamıştır. Böylece kentleşme yazının çöküntü bölgeleri olarak tanımlanan oluşumlar meydana gelmiştir.

Türkiye gibi gelişmekte olan yada azgelişmiş ülkelerde, sanayileşmenin önünde seyreden kentleşme nedeniyle özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentlere yoğun göçler yaşanmıştır ve kentler düzensiz bir şekilde büyümüştür. Kırdan kente göç eden birinci kuşak göçmenler, kentsel mekan içinde sınırlı sayıda bulunan arsa ve konutlara yerleşerek kent yaşamına adapte olmaya çalışmışlardır. İkinci kuşak göçmenler ise, kent içindeki arsa ve konut stokunun sınırlı olması veya kent içindeki mevcut konutlarda yaşamak için gerekli maddi imkana sahip olamamaları nedeniyle kent çeperinde boş buldukları araziler üzerine gecekondular inşa ederek yada inşa edilmiş gecekonduları kiralayarak kentte tutunmaya çalışmışlardır. (Kıray,1998:92) Gecekondulaşma olgusu daha çok Türkiye gibi kentleşme hızının sanayileşme hızından daha yüksek olduğu gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde çeşitli nedenlerle kente göç eden göçmenlerin kente tutunma çabalarının bir uzantısıdır. Gelişmiş ülkelerde gecekondulaşma ya hiç yoktur yada oldukça düşük seviyelerdedir. Dünya kentleri olarak kentsel hiyerarşik sistemin en üst sıralarında yer alan NewYork,Londra ve Tokyo ile İstanbul gecekondulaşma oranı açısından karşılaştırıldığında ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır; 1995 verilerine göre; NewYork,Londra ve Tokyo’da gecekondulaşma oranı %0(sıfır)’dır yani hiç yoktur; İstanbul’da ise bu oran %51 seviyelerindedir. (Şenlier ve diğerleri,2003:240) Bu da gösteriyor ki alt gelir grubu konut bölgelerinin oluşumu ve kent içindeki konumu içinde bulunduğu ülkenin sosyo-ekonomik yapısına göre farklılık göstermektedir.

Türkiye’de gecekondular bölgesi olarak adlandırılan alt gelir gruplarının yerleşim bölgeleri, orta ve üst gelir grup konut bölgeleri gibi kentin dışında ama kente yakın bölgelerde yer almaktadır. Aralarındaki farklar şunlardır; orta ve üst gelir gruplarının oturdukları bu bölgelerde konutlar geniş, konforlu ve gösterişlidir; sitelerin alt yapısı tamamlanmıştır veya site içerisinde çözümler yaratılmıştır; site içerisinde otopark, çocuk parkı, spor imkanlarını sağlayacak tesisler ve bazılarında alışveriş imkanını sağlayacak market türü yerler bulunmaktadır. En önemlisi orta ve üst gelir grupları bu bölgelere kendi istekleri ile kentin karmaşasından kaçarak huzurlu bir ortamda yaşamak için gelmişlerdir. Alt gelir gruplarının yaşadığı konut alanları ise; genelde imarsız ve yasa dışı şekilde inşa edilmiştir, alt yapı donanımları yetersizdir veya hiç yoktur, konutlar derme çatmadır ve sağlık koşullarından uzaktır, bölgede suç oranları diğer bölgelere oranla daha yüksektir. Ve gecekondular bölgelerinde yaşayanlar başka şansları olmadığı için zorunlu olarak buralarda yaşarlar.

Farklı kutuplarda yer alan bu yerleşim bölgeleri çoğu zaman birbirlerine çok yakındır hatta aralarından sadece bir yol geçmektedir. “Zenginlerin kaçtığı sığınaklar, kent yoksullarının ayakta kalabilmek için mücadele ettikleri bölgelerle yan yanadır.Kaderi mekansal komşuluk olan ayrı dünyalardır bunlar”(Aksoy ve diğerleri 1999: 62).

SONUÇ

Küreselleşme – yerelleşme süreçlerinin etkilerinin yoğunlaştığı 20. yüzyılda kentler arasında küresel-yerel süreçlere uyumları konusunda büyük farklar oluşmuştur. Bazı kentler egemen dünya sisteminin üst sıralarında yer alarak merkezi önem sahip olurken bazı kentler ise söz konusu sistem ile uyum sağlayamama neticesinde önemsizleşmekte ve dışlanmaktadır. Dünya ölçeğinde kentler kendi aralarında bu şekilde ayrılaşırken kendi içlerinde de çeşitli bölünmelere uğramaktadırlar. 21. yüzyılda kentsel mekan sosyo-ekonomik kriterlere göre farklı toplumsal sınıfların yaşam alanları arasında parçalanmıştır. Bu parçalanma gündelik hayatın geçtiği tüm mekanlarda gözlenebilir bir durumdur. Kentsel mekanda görülmeyen ama aşılması

güç sınırlar vardır ve toplumsal sınıfların yaşam alanları arasında uzanan bu sınırlar toplumsal bölünmeyi de beraberinde getirmektedir.

İletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerle kentsel mekanın sınırlarının belirginliği ortadan kaybolmuştur. Gelişen yol yapım süreçleri ve araç teknolojisindeki gelişmelerle kent içinde yaşamaya gerek kalmamıştır, böylece özellikle orta ve üst gelir gruplarının yaşama bölgelerini oluşturan banliyöler gelişmeye başlamıştır. Kentsel mekanı terk eden orta ve üst gelir grupları devlet desteği ile inşa edilen otobanlar ve dış mekanla iletişimi minimum seviyeye indiren özel araçlarıyla kentle, kentteki alt gelir grupları veya istenmeyen unsurlarla aralarındaki yalıtımı sağlamaktadırlar ve bu kişiler arasında iletişim neredeyse imkansız hale gelmektedir. Bu durum kenti var eden çeşitliliği ve bu çeşitliğin iletişimini ortadan kaldırmaktadır. Böylece 21. yüzyılın kentinde, kentsel mekan yanında kent kültürü de yavaş yavaş belirginliğini kaybeder duruma gelmektedir.

Türkiye'deki kentler açısından dünya kenti olgusu incelendiğinde ilk plana çıkan kent İstanbul'dur. İstanbul ülkenin küresel ekonomiye açılan en önemli penceresi, küresel süreçlerin etkilerinin en yoğun yaşandığı kenttir. Bu nedenle İstanbul'un New York, Londra ve Tokyo gibi bir dünya kenti kabul edilip edilemeyeceği akademik yazında tartışılan konular arasında yer almaktadır. İstanbul'un bir dünya kenti olabilmesi için, ilk başta kent yönetiminin reorganize edilerek kentin bütününde idari açıdan bir eş güdümün sağlanması gereklidir. Kentin küresel ekonomiyle daha rahat etkileşime girebilmesinin önündeki prosedürler ve engeller kaldırılmalıdır. Kentteki idari yetkililerden özel sektöre; bireylerden sivil toplum örgütlerine kadar uzanan geniş bir perspektifte kenti oluşturan tüm birimlerin ortak bir strateji ve sinerji etkileri oluşturulabilecekleri bir ortam için düzenleme mekanizmaları kurgulanmalı ve yaşama geçirilmelidir.

Kentsel mekanda farklı toplumsal grupların birbirlerine konumları Türkiye'deki kentler açısından ele alınacak olursa; Türkiye'de büyük kentlerde de diğer dünya kentleri ve uluslararasılaşmış kentlerde gözlemlenen toplumsal gruplar arasındaki mekansal bölünmeyle birlikte gelen toplumsal bölünme olgusunun var olduğu tespit edilmektedir. Fakat kentsel bölünmeye etkide bulunan banliyöleşme süreçleri Amerika'daki ve Avrupa'daki örneklerinden farklı şekillerde oluşmuştur. Türkiye'de kentsel süreçler, kentleşme hızının sanayileşme hızından daha yüksek olması sonucu düzensiz kentleşme şeklinde meydana gelmiştir. Türkiye'de ilk aşamada kırdan kente göç ederek gelen göçmenler ilk olarak kentsel mekan içindeki boş bölgelere yerleşmişlerdir, böylece kentsel nüfus yoğunluğu artmıştır. İkinci aşamada kent içindeki sınırlı sayıda arsa ve konut stokunun tükenmesiyle ikinci kuşak göçmenler kentin hemen dışındaki bölgelere gecekondular tarzında konutlar inşa ederek buralara yerleşmişlerdir, yeni gelenlerin de eklenmesiyle kentin çevresinde yeni oturma bölgeleri oluşmuştur. Mübaccel Kıray, gecekondular tarzındaki bu oturma bölgelerinin tam anlamıyla birer banliyö olduklarını ifade eder. Orta ve üst sınıf banliyölerinin oluşumu ise şu şekilde gerçekleşmiştir; kente yönelen göçlerin sonucunda kentsel mekandaki nüfus yoğunluğunun artmasına paralel olarak ve Avrupa-Amerika'daki banliyö oluşumlarının çeşitli iletişim kanalları vasıtasıyla orta ve üst gelir gruplarını etkilemesi neticesinde 1980 sonrası dönemde toplum içindeki farklılaşma dinamikleri hız kazanmıştır ve toplumsal gruplar arasında mekansal ayrılaşma yaşanmıştır. Türkiye'deki gerek gecekondular tarzındaki oluşumlar ve gerekse orta ve üst sınıf banliyöleri kentsel hizmetlerin yetersiz olduğu ve çevresel kalitenin düşük olduğu bölgelerdir. Türkiye'deki banliyöler buralara yönelik talebe bağlı olarak gelişen ve hala gelişmekte olan bölgelerdir. Orta ve üst sınıf banliyölerinin, alt sınıf banliyöleri olan gecekondulardan en önemli farkı; orta ve özellikle üst sınıfların oturma bölgelerinde çevresel kalite ve hizmetler bu bölgede oturan kişilerin kişisel çabaları ve maddi güçleriyle sağlanıyor olmasıdır. Türkiye'de birbirinden çok uzak gibi duran ve aralarında aşılması son derece güç duvarların bulunduğu düşünülen bu iki grubun yaşama bölgeleri gerçekte fiziksel olarak birbirine çok yakındır; çoğu zaman yan yanadırlar yada aralarından sadece bir yol geçmektedir.

21. yüzyıl kentinde kent kültürünün ayakta tutularak yaşatılabilmesi için kent yöneticilerine ve kent plançalarına oldukça önemli görevler düşmektedir. Kentlere yönelen yoğun göçlerle birlikte kentte bilinmeyene karşı duyulan korkunun ortaya çıkarttığı özel yaşamın yüceltilmesi olgusuyla mücadele edilerek kentteki bireylere kentin; yabancılarla birlikte farklı kültürleri öğrenme ve ortak bir şeyler paylaşma yeri olduğunun çeşitli yollarla anlatılması gerekmektedir. En azından kent yöneticilerinin küreselleşme –yerelleşme süreçlerinde kentsel mekanda meydana gelen oluşumları yakından inceleyerek iki strateji geliştirmeleri gerekmektedir; ilk olarak kentsel mekandaki bölünmelerin nedenleri araştırılarak bu bölünmeye engel olabilecek yada en az düzeye indirilebilecek çözüm yolları bulunmalıdır. Kent birbirinden farklı kültürlerin bir araya geldiği mekan olduğu için her zaman içinde belirli bir parçalanma potansiyeli taşıyacaktır, fakat önemli olan bu kültürlerin bir arada yaşayabileceği ve ortak paylaşımlarda bulunabilecekleri mekanlar yaratabilmesidir. İkinci olarak ise, kent yöneticileri kentsel hizmetlerden ve olanaklardan yararlanma konusunda tüm kentlilerin eşit olduğu felsefesi ile kentte yaşayan tüm bireylere eşit mesafede durmalıdırlar. Bu durum özellikle kentteki mekansal bariyerler içinde kalmış alt gelir grupları ve ötekiler olarak adlandırılan kentteki istenmeyen unsurlar için geçerlidir. Böylece kent,

küre üzerinde küresel sermayeyi kendine çekebilmek adına diğer kentlerle yarışırken eş anlı olarak kentsel mekan içindeki parçalanmışlığın ve adaletsizliğin önüne geçebilmek mümkün hale gelir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. ve Robins, K. (1999) “Modernizm ve Binyıl: İstanbul’da Mekanla İmtihan” Birikim Dergisi, İstanbul,sy:123, ss.53-62
- Arslanoğlu,R.(1990) “Kent Kuramları İçinde Çöküntü Bölgeleri Analizi:Bursa-Reyhan Örneği”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi,Bursa
- Arslanoğlu, R.(1998) Kent Kültür Küreselleşme,Bursa:Asa Kitabevi
- Bauman,Z. (1999) Küreselleşme, Çev:A.Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Castell,M. (1997) Kent Sınıf İktidar,Çev:A.Erendil Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Eraydın,A. (2001) “Küreselleşme-Yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler”, Prof.Dr. Cevat Geray’a Armağan,Ankara:Mülkiyeliler Birliği Yayınları 25,ss.363-392
- Ercan,F. (1996), “Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslar arası Kentler: İstanbul”, Toplum ve Bilim Dergisi,Ankara,sy:71,ss. 61-95
- Ertürk, H. (1997) Kent Ekonomisi,2.Baskı,Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları
- Harvey,D. (1999) Postmodernliğin Durumu,Çev: S.Savran,2.Baskı, İstanbul: Metis Yayınları
- Giddens, A.(1994) The Transformation of Intimacy, Oxford:Basil Blacwell
- Giddens, A.(2000) Sosyoloji,Haz:H. Özel ve C.Güzel, Ankara:Ayraç Yayınları
- Keleş,R. (1972) Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, Ankara:Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- Kıray, M.(1998) Kentleşme Yazıları,Ankara:Bağlam Yayınları
- Işık, O.(1993) “Modernizm Kenti/Postmodernizm Kenti”,Birikim Dergisi, İstanbul, sy.53,ss.27-34
- Işık,O. ve Pınarcıoğlu,M. (2001) Nöbetleşe Yoksulluk, İstanbul: İletişim Yayınları
- Marcuse, P. ve Kepmen R.(2000) Global Cities, Massachusetts: Blacwell Publishers
- Öncü,A.(1999) “ ‘İdeal Ev’ Mitolojisi Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”, Birikim Dergisi, İstanbul,sy:123,ss.26-34
- Sennett,R.(1996) Kamusal İnsanın Çöküşü,Çev:S.Durak ve A. Yılmaz,İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Short,J.R.(1996) Urban Order, Massachusetts: Blackwell Publishers
- Short,J ve Kim,Y. (1999) Globalization and The City, New York: Addison Wesley Longman Limited Publish
- Sungur,N. (1995) “Küreselleşme Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme”, Birikim Dergisi, İstanbul, sayı:73,ss.56-65
- Şenlier,N. ve Eryılmaz S.S.,(2003) “Kentler Arası Rekabette İstanbul’un Yeri”, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu,Pamukkale Üniversitesi,Denizli,ss.232-243
- Türkbağ,A. (2002) “Pasta Tarifleri Üzerine Bir İnceleme: Küreselleşme ve Adalet”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Ankara,sy:18,ss.227-236
- Yetim,N. (2002) “Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?” Doğu Batı Düşünce Dergisi, Ankara,sy:18,ss.129-140
- http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=163 (08.06.2004)